

Janusz Michalski

ZBIORY SZTUKI DAWNEJ W MUZEUM LUBUSKIM W GORZOWIE WIELKOPOLSKIM

Początki funkcjonowania Działu Sztuki w Muzeum Lubuskim w Gorzowie Wlkp. związane są z przejęciem szeregu zabytków z zabezpieczonego mienia pomieckiego, jak również darów, przekazów i zakupów. Zgromadzono obiekty o różnej wartości artystycznej, które w większości wymagały zabiegów konserwatorskich. W kolejnych latach koncentrowano się na porządkowaniu, opracowywaniu i konserwowaniu zbiorów. Równocześnie pozyskiwano w drodze zakupów nowe obiekty, które wzbogacały zbiory muzealne. Ze szczególnym uprzywilejowaniem traktowano wyroby cynowe, które obecnie stanowią jedną z wiodących kolekcji muzeum. Zbiory sztuki dawnej obejmują 1300 obiektów, z tego połowa wystawiona jest w głównej siedzibie i dwóch oddziałach. Różnorodność zbioru pozwala na wyodrębnienie kilku zasadniczych grup: malarstwa, rysunku i grafiki, rzeźby, sztuki cerkiewnej, konwisarstwa oraz innego rzemiosła artystycznego. Zbiór malarstwa, rysunku i grafiki jest zróżnicowany pod względem tematu.

W wyniku zabezpieczenia ocalałych zabytków w naszym muzeum znalazły się portrety epitafijne duchownych ewangelickich. Stanowią one znakomity przykład malarstwa cechowego pochodzącego z XVII i XVIII wieku. Reprezentacyjne, całopostaciowe wizerunki ukazujące osoby portretowane na tle wnętrza dawniej znajdowały się w kościele Mariackim w Gorzowie.

Obok dzieł związanych z twórcami europejskimi, zwłaszcza z kręgu niemieckiego (m.in. Maxa Liebermanna, Oscara Begasa, Ernsta Hensele-
ra, Karla Bauera), nieliczną grupę tworzą prace artystów polskich: Szymona Czechowicza, Henryka Rodakowskiego, Jana Matejki, Edwarda Butrymowicza, Juliana Fałata, Stanisława Janowskiego, Wojciecha Kossaka i innych.

Do najciekawszych i najcenniejszych dzieł malarzy polskich należy jedenaście akwarel Henryka Rodakowskiego z tzw. „Albumu Pałahickiego” z lat 1867–1868. Szereg mistrzowsko malowanych, wytwornych arcydzieł przedstawiających chłopów i Żydów, mieszkańców wsi pokuckiej Pałahicze, majątku przyrodniego brata artysty¹.

¹M. Kitowska, Henryk Rodakowski „Album Pałahickie”, Gorzów Wlkp., 1984.

W zbiorze rysunku i grafiki szkół europejskich poczesne miejsce zajmują prace wysoko cenionego portrecisty monachijskiego Karla Bauera (1868–1942), wizerunki Goethego i Schillera². Na specjalną uwagę zasługuje akwaforta malarza, rysownika i świetnego rytownika holenderskiego Anthoniego Waterloo (1610–1690), przedstawiająca „Młyn wodny” ze specyficznym niderlandzkim pejzażem.

Wśród kolekcji rzeźby od XV do XX wieku znajduje się kilka niezwykle cennych obiektów. Pierwszy z nich to średniowieczna, drewniana i polichromowana rzeźba głowy św. Jana Chrzciciela na misie z około 1400 roku, będąca dawniej relikwiarzem³. Drugi stanowi „Pieta corpusculum” z około 1500 roku, układem kompozycyjnym nawiązująca do czternastowiecznej tradycji ikonograficznej. Był to popularny temat przedstawień w sztuce średniowiecznej. W obrębie tej grupy interesujące są dwie, mało znane szerokiej publiczności, późnobarokowe drewniane figury świętych, wykonane w I ćwierci XVIII wieku w śląskim warsztacie rzeźbiarskim, pochodzące z kościoła farnego w Strzelcach Krajeńskich (Friedeberg Nm). Unikatem w skali kraju jest model głównego ołtarza z I ćwierci XVIII wieku noszący cechy stylistyczne warsztatu dolnośląskiego. Ołtarz trójdzielny o rozbudowanej, bogato zdobionej formie, polichromowany, złożony, z miniaturowymi kompozycjami malarskimi; przed rokiem 1945 znajdował się w posiadaniu gminy katolickiej w Ośnie Lubuskim (Drossen)⁴. Sztukę klasycystyczną prezentuje popiersie z brązu księcia Henryka Pruskiego z roku 1789, autorstwa jednego z najwybitniejszych francuskich twórców rzeźb portretowych, Jeana Antoine’a Houdona (1741–1828)⁵. Sztukę niemiecką XX wieku reprezentują rzeźby Arthura Lewina-Funcke (1866–1937) o charakterze symbolicznym i Rudolfa Bosselta (1871–1938), wykonane w brązie, na wysokim poziomie artystycznym.

Odrębne miejsce w zbiorach zajmują zabytki sztuki cerkiewnej, często o znacznej randze artystycznej, pozyskiwane dzięki ciągłym przekazom. Powoli budująca się kolekcja liczy kilkadziesiąt obiektów głównie z Rosji, powstałych w okresie od XVIII do XX stulecia. Są to ikony malowane na

²Świat Goethego i Schillera w zbiorach Wilhelma Ogoleita 1869–1953, Gorzów Wlkp. 2000 (red. B. Skaziński).

³J. Michalski, Głowa św. Jana Chrzciciela na misie – średniowieczna rzeźba relikwiarzowa z Muzeum w Gorzowie Wielkopolskim, *Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny* nr 4, Gorzów Wlkp. 1997, s. 41–47.

⁴W. Jung, W. Spatz, *Die Kunstdenkmäler der Provinz Brandenburg*, Bd. VI, Th. 3, Weststernberg, Berlin 1913, s. 32, tabl. 4.

⁵K. Reissmann, *Die Kunstdenkmäler des Stadt- und Landkreises Landsberg (Warthe)*, Berlin 1937, s. 129, il. 293; *Printz Heinrich von Preussen. Ein Europäer in Rheinsberg*, München – Berlin 2002, s. 518–519 (nota katalogowa J. Michalskiego).

desce i ikony ozdabiane okładami, przedmioty metalowe, w tym pokryte emalią (plakiety, ikony składane – tryptyki i polipytyki, krzyże ortodoksyjne, lampka świecowa – cerkiewna). Znajdują się tu również ikony malowane olejno na płótnie.

W zbiorach rzemiosła artystycznego największą grupę stanowią wyroby konwisarskie z okresu od XVII do początku XX wieku. Kolekcja obejmuje wyroby mistrzów konwisarskich i wytwórni z terenu Europy, w tym z wytwórni polskich. Ten cenny i interesujący zbiór obecnie obejmuje ponad 370 eksponatów. Do wyjątkowo cennych należą obiekty wykonane w warsztatach mistrzów gorzowskich: wilkom mistrza Tobiasza Kannengiessera z około 1773 roku, para świeczników ołtarzowych mistrza Christiana Friedricha Rittersa z około 1774 roku. Wiodącą w tym zbiorze jest cyna secesyjna. Nie stanowi może największej części, ale prezentuje wysoki poziom artystyczny i tworzy niecodzienny klimat tamtej epoki. Ponadto na uwagę zasługują wyroby cynowe powstałe w firmach warszawskich na początku XX wieku. Jest to kolekcja otwarta, stale wzbogacana o nowe wyroby europejskiego konwisarstwa artystycznego, głównie z przełomu XIX i XX wieku.

Ostatnią, najliczniejszą grupę reprezentują prawie wszystkie dziedziny rzemiosła artystycznego (oprócz wyłączonego konwisarstwa) od XVII do XX wieku: bogaty zespół mebli z różnych epok, m.in. *biedermeieru*; formy piernikarskie, w tym cenne z XVIII wieku⁶; ceramika różnorodna pod względem miejsca i czasu wykonania; szkło; piękny zbiór sreber i platerów; wyroby ślusarskie i kowalskie; zegary oraz tkaniny (np. pas kontuszowy czterostronny, tkany w Lyonie, IV ćwierć XVIII wieku). Nie można też pominąć wazonu z *chinoiserie*, w niewielkim zbiorze ceramiki – piękny przykład fajansu francuskiego wykonanego około 1670–1680 w Nevers. Ostatnio muzeum został ofiarowany *biedermeierowski* serwis *tête-à-tête* wykonany w Królewskiej Manufakturze Porcelany w Berlinie około 1830 roku. W zespole zabytków złotnictwa warto wymienić najbardziej efektowne naczynie – srebrny kufel z pokrywą ozdobioną talarami. Na jego korpusie wygrawerowano herb Szreniawa, inicjały Łukasza Kwileckiego oraz datę 1730. Barokowy kufel, późne dzieło poznańskiego złotnika Andrzeja Weidlicha, stanowi znakomity przykład złotnictwa polskiego⁷.

⁶T. Szczurek, *Przyczynek do dziejów piernikarstwa w Polsce (Produkcja pierników i marcepanów w Sarnowie, Gorzowski Zeszyt Muzeum, Gorzów Wlkp. 1975, s. 45–76.*

⁷J. Michalski, *Barokowy kufel ozdobiony talarami w zbiorach gorzowskich, [w:] Kwilecz i inne majątki Kwileckich na przestrzeni wieków, Poznań 1996 (red. A. Kwilecki), s. 78–81.*

W ramach tego zbioru znajdują się również obrazy, rysunki, grafiki i rzeźby z kolekcji gorzowskiego księgarza i wydawcy, Wilhelma Ogoleita (1869–1953), poświęcone J. W. Goethemu i F. Schillerowi oraz ich epoce⁸.

Niniejsza prezentacja jest krótkim omówieniem zbiorów sztuki dawnej, tylko w nikłym stopniu zaprezentowane zostały najciekawsze obiekty. Obecnie w ramach nowego Działu Sztuki (łącaącego sztukę dawną i współczesną) prowadzona jest polityka zmierzająca do powiększania i uzupełniania istniejących już kolekcji, aby jak najpełniej ukształtować posiadane zbiory.

⁸Świat Goethego i Schillera... , s. 102–164.